

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра українознавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан
Філософського факультету
Іван КАРПЕНКО

“ 30 ” серпня 2024 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

«Повсякденне життя міського населення»

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

галузь знань 03 Гуманітарні науки

спеціальність 034 Культурологія

освітня програма Урбаністичні студії

вид дисципліни за вибором

факультет філософський

2024 / 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою філософського факультету

Протокол № 11 від 21 червня 2024 року

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Чорний Д.М., доктор історичних наук, професор

Програму схвалено на засіданні кафедри українознавства

Протокол № 12 від «20» червня 2024 року

В.о. завідувача кафедри українознавства

Наталя АКСЬОНОВА

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми
«Урбаністичні студії»

Гарант освітньо-професійної програми

Дмитро ЧОРНИЙ

Програму погоджено науково-методичною комісією філософського факультету

Протокол № 10 від 19 червня 2024 року

Голова науково-методичної комісії філософського факультету

Сергій ГОЛКОВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Повсякденне життя міського населення» складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки бакалавр спеціальності (напряму) 034 Культурологія освітньо-професійна програма Урбаністичні студії

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни – сформувати у студентів відповідні сучасному рівню наукові уявлення про культуру взаємин між містом та його мешканцями.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни – здобути компетентності, а саме інтегральні – здатність розв’язувати складні спеціалізовані задачі й практичні проблеми у галузі професійної діяльності культуролога, що передбачає застосування теорій і методів культурології, а також характеризується комплексністю та невизначеністю умов; загальні – здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності; вміння виявляти, порушувати та розв’язувати проблеми; здатність працювати автономно; здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність реалізувати свої права і обов’язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій; фахові – презентувати результати професійної діяльності в усній та письмовій формі, надавати відповідну аргументацію; здатність розуміти та інтерпретувати джерела культури (писемні, речові, візуальні) з урахуванням різних контекстів (історичного, соціального, антропологічного, політичного, релігійного, екологічного тощо); здатність використовувати різноманітні джерела інформації та методологічний апарат культурології для виявлення, аналізу культурних потреб суспільства; мати навички самостійної роботи з феноменами культури та культурними інституціями, з дослідницькою літературою; здатність дотримуватися стандартів професійної етики та міжкультурної комунікації.

1.3. Кількість кредитів 4

1.4. Загальна кількість годин 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни

За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
4-й	
Семестр	
8-й	
Лекції	
20 год.	
Практичні, семінарські заняття	
20 год.	
Лабораторні заняття	
год.	
Самостійна робота	
80 год.	
Індивідуальні завдання	

1.6. Заплановані результати навчання – аналізувати ефективність культурних політик, технологій реалізації культурних ідей у контексті конкретних параметрів їхнього впровадження; мати навички критичного мислення, викладати у зрозумілий спосіб власні думки, здійснювати їхню аргументацію; створювати культурні проєкти, проводити фахову діяльність у сфері культури; створювати логічно і структурно організовані тексти з питань культурології, відповідно до спеціалізації; інтерпретувати культурні джерела (речові, друковані, візуальні, художні) з використанням спеціальної літератури та визначених методик, аргументовано викладати умовивиди щодо їх змісту; виявляти, перевіряти та узагальнювати інформацію щодо різноманітних контекстів культурної практики, визначати ступінь їхньої актуальності із застосуванням релевантних джерел, інформаційних, комунікативних засобів та візуальних технологій; демонструвати комплексне розуміння міської структури і пов'язаних із нею проблем місцевого самоврядування, міського адміністрування та планування, збереження міської історії та культури; обґрунтовувати, розробляти та реалізовувати культурні події та проєкти з дотриманням законодавства та у відповідності до визначених мети та завдань; аналізувати ефективність культурних політик, технологій реалізації культурних ідей у контексті конкретних параметрів їх впровадження.

2. Тематичний план навчальної дисципліни.

Розділ 1. Повсякденне життя міст від давнини до кінця XIX ст.

Тема 1. Теоретичні аспекти культури повсякденності.

Повсякденність – центральна проблема гуманітарного знання початку XXI ст. Становлення проблематики повсякденності. Предмет, цілі і завдання курсу. Джерела, методи вивчення та аналізу культури повсякденності. Перші дослідники побуту населення в Україні. Переважання фактографічно-описового підходу в вивченні повсякденності. Теоретичні основи історії повсякденності у поглядах Е. Гуссерля, А. Шютца, Т. Лукмана, П. Бергера, Г. Гарфінкеля, А. Сікуреля, І. Гофмана та ін. Дослідження емоційних проявів масової свідомості, ментальності середньовічної європейської культури. Концепція Й. Хейзінга. Формування культурологічно орієнтованої історичної науки. Школа «Анналів». Ле Февр, М. Блок, Ле Гофф, Ф. Бродель. Історія повсякденності у дослідженнях німецьких, італійських та американських авторів. Мікроісторія як основа інтерпретації проблем культури міста. Погляди Х. Медика, А. Людтке, К. Гінзбург, Д. Леві. Структуралістські концепції Т. Парсонса, К. Леві-Стросса. Культурно-антропологічні дослідження міських форм Р. Редфілда. Семіотика повсякденності другої половини 80-х – 90-ті роки XX ст.: де Соссюр, Р. Якобсон, М. Бахтін, Р. Барт, Г. Кнабе. Стили життя і стилі поведінки різних соціальних верств. М. Дінгес. Лінгвістичний поворот у повсякденності М.Фуко, Ж. Дерріда. Індивідуальне й унікальне в історії. Основні поняття курсу. Трактатування сутності категорії «повсякденність», її структура та співвідношення з поняттям «побут». Методи роботи «історика повсякденності». Підходи щодо вивчення структури повсякденності: комплексний підхід до вивчення побуту, антропологічний, діяльнісний та емоційний. Головні компоненти повсякденності. Макро- і мікросередовища проживання особистості. Соціальна ієрархія. Матеріально-предметне середовище, що оточує людину (їжа, одяг, житло). Спосіб життя. Становище жінки в суспільстві, матримоніальна поведінка в різних соціальних групах, норми сексуальної моралі, ставлення до дітей. Любов, смерть. Системи цінностей соціальних спільнот.

Тема 2. Повсякденність міст від давнини до кінця XIX ст.

Порівняльні характеристики повсякденної культури міст західного та східного типу. Соціальна структура міського суспільства. Поселення, житла. Міська громада, комуна.

Місце ремесла, торгівлі, цехової організації на формування стилю повсякденного життя. Міські верхи та низи. Вплив культур, церкви, віри, духовенства. Риси моралі, патріархальних традицій. Роль жінки у міському суспільстві. Система виховання дітей та молоді. Ментальність міської людини: тріада смерті (голод, хвороби, війни), традиціоналізм, колективізм, регламентація поведінки, метафоризм, символізм, алегоричність, магія чисел, ставлення до людського тіла й душі, двоїста оцінка трудової (виробничої) діяльності. Розуміння простору, часу. Циклічність, лінійність часу. Форми соціального часу. Матеріальні структури міської повсякденності. Житла та їх інтер'єр. Харчування. Одяг. Вплив цінностей та норм буржуазії на міське життя. Вікторіанська епоха, її етика та естетика. Роль індустріалізації, новітніх систем транспорту, зв'язку та технічних новацій.

Розділ 2. Повсякденне життя міст XX – XXI ст.

Тема 1. Повсякденне життя великих та столичних міст, мегаполісів.

Глобалізація та її вплив на повсякденну культуру мешканців міст. Приватне життя і повсякденний побут населення. Особливості масової та індивідуальної свідомості. Міжетнічні стосунки: від «чужих» до «інших». Родинні стосунки, еволюція сімейно-шлюбних відносин. Місце дитини в міському середовищі. Матеріальні структури повсякденності міст. Чоловіче та жіноче вбрання. Національна кухня та фаст-фуд. Зміни в світовідчутті і системі цінностей соціальних спільнот. Приватне життя: манери, етикет, розваги. Повсякденне життя: Афіни, Рим, Київ, Амстердам, Венеція, Лондон, Відень, Париж, Нью-Йорк, Львів. Масові урочистості, церемонії, ритуали. Транспортне сполучення в повсякденному житті міст. Візники, конка, трамвай, автобус, метро.

Тема 2. Повсякденне життя провінційних міст.

Особливості провінційного життя. Матеріальні структури повсякденності малих та середніх міст різних регіонів світу. Міська забудова, житла, інтер'єр осель. Одяг, стиль і мода. Специфіка харчування. Сімейно-шлюбні відносини. норми сексуальної моралі. Світоглядні орієнтири. Емансипація. Роль ЛГБТ-спільнот. Роль системи дозвілля в міському середовищі. Кінотеатри та кіноманія. Драматичний театр. Масові розваги. Релігійні уявлення. Міська масова культура. Монументи, мурали, графіті, реклама. Культура повсякдення підприємницької діяльності по містах. Еволюція засобів масової комунікації: візники, конка, трамвай, автобус, метро. Культура читання городян. Особливості девіантної поведінки містян.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	У тому числі					Усього	у тому числі				
		Л	П	Л а б	І н д	С.р .		Л	П	Лаб	Інд	С. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Повсякденне життя міст від давнини до кінця XIX ст.												
Разом за розділом 1	60	10	10			40						
Розділ 2. Повсякденне життя міст XX – XXI ст.												
Разом за розділом 2	60	10	10			40						
Усього годин	120	20	20			80						

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Дискурс повсякденності в гуманітаристиці початку ХХІ ст.	2
2	Мікроісторія як основа інтерпретації проблем культури міста.	2
3.	Місце ремесла, торгівлі, цехової організації на формування стилю повсякденного життя міст середньовіччя.	2
4.	Вплив культів, церкви та релігійних церемоній на розвиток життя міст.	2
5.	Вікторіанська епоха та її місце у формуванні міського способу життя.	2
6.	Міжетнічні стосунки по містах ХХ-ХХІ ст.	2
7.	Роль системи дозвілля в міському середовищі.	2
8.	Міська масова культура.	2
9.	Особливості девіантної поведінки містян.	2
10.	Еволюція міської забудови, житла та інтер'єру осель.	2
11.	Разом	20

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість Годин денне/заочне
1	Опрацювання першоджерел, наукової літератури, відеоконтенту	86/138
	Разом	86/138

6. Індивідуальні завдання

Не передбачені.

7. Методи навчання

Інформаційно-рецептивний, репродуктивний, проблемного викладу, евристичний, дискусійні. Методи роботи в умовах дистанційного та змішаного навчання: за умов впровадження карантинних та інших обмежень лекції та семінарські заняття проводяться в он-лайн режимі із застосуванням платформи ZOOM. Видами навчальної діяльності є: відеоконференції, відповіді на питання в чаті. За умов змішаного навчання семінарські заняття, написання контрольної та екзаменаційної роботи проводяться аудиторно.

8. Методи контролю

Оцінка успішності знань студентів здійснюється у формах поточного контролю (виступи на семінарах, контрольна письмова робота, усне опитування) і підсумкового письмового заліку. Обов'язковою складовою є дотримання академічної доброчесності здобувачами вищої освіти, що передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання, атестації (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей); посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні

права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації. Порушенням академічної доброчесності вважається: академічний плагіат (оприлюднення чийось результатів дослідження як власних або тексту без вказання авторства); самоплагіат (опублікування власних раніше опублікованих наукових результатів як нових); фабрикація (вигадування даних чи фактів); фальсифікація (відома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень); списування; обман; хабарництво; необ'єктивне оцінювання; допомога учням під час оцінювання їх навчальних результатів чи створення перешкод під час оцінювання; вплив на працівника, щоб він здійснив необ'єктивне оцінювання.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання				Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Разом	Залік	Сума
Розділ 1		Розділ 2					
T1	T2	T1	T2				
6	8	8	8	30	60	40	100

T1, T2 ... – теми розділів.

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Для оцінки знань студентів використовують такі форми контролю: поточний, контрольна робота та залік.

Поточний контроль знань студентів здійснюється під час проведення семінарських занять протягом семестру і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Оцінюється рівень знання студентами першоджерел, наукової літератури, уміння логічно та послідовно виступати під час обговорення питань плану семінарського заняття, ставити та відповідати на запитання в ході дискусії. Студент може набрати від 1 до 3 балів за кожний семінар, загалом – 30 балів.

Контрольна робота – полягає в оцінці засвоєння студентом частини навчального матеріалу. Проводиться у письмовій формі. Оцінювання знань здійснюється: за відповіді на питання першого рівня складності – 1-9 бали, другого – 6 балів, третього – 15 балів, максимально – 30 балів. Студент отримує від 28 до 30 балів, якщо відповіді побудовані логічно, виявляються фундаментальні знання термінів, понять, робляться змістовні висновки, представлені різні підходи до означених проблем та обґрунтоване бачення їх сутності. Від 20 до 27 балів студент отримує, якщо у відповіді представлені визначення основних термінів, понять, розкриваються всі питання, але присутня деяка непослідовність аналізу. Від 10 до 19 балів студент отримує, якщо відповідь побудована не дуже логічно, виявляються недоліки в розкритті відповідних понять, термінів, хоча їх загальне розуміння представлено, вона носить описовий, однобічний характер, демонструє відсутність самостійного бачення сутності проблем. Від 1 до 9 балів студент отримує, якщо відповідь дана не на всі запитання, не містить наукового обґрунтування проблем, відсутня логіка викладення матеріалу. 0 балів виставляється в разі відсутності відповідей на питання контрольної роботи.

Підсумковий контроль знань студентів проводиться з метою оцінки результатів навчання на завершальному етапі вивчення дисципліни у формі письмового заліку в обсязі навчального матеріалу, визначеного навчальною програмою, і в терміни, встановлені навчальним планом. Залікові білети включають три питання, спрямовані на встановлення рівня загальної теоретичної підготовки студента, уміння аналізувати документи та літературу, максимальна оцінка – 40 балів.

Рівень знань на заліку оцінюється:

37-40 балів, якщо студент дав правильну та повну відповідь на всі три поставлених питання, міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, демонструє вміння пов'язувати події минулого із сучасним розвитком, логіку та аргументованість викладення (наведення прикладів, аналогій, знання головних дат з історії України), вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем;

32-36 балів ставиться студенту, якщо він відповів на всі три запитання, добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає матеріал, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного;

27-31 ставиться студенту у випадку, якщо він відповів на всі три запитання, в основному опанував теоретичні знання з навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але відповідь є недостатньо аргументованою, виявляє неточності, невміння оцінювати факти та явища;

21-26 балів ставиться, якщо всі три питання розкриті неповно та/або логіка відповідей вимагає істотного виправлення;

1-20 балів студент отримує, якщо у відповіді не розкриті по сутності всі три питання, продемонстровано недостатнє знання фактичного матеріалу, наукових визначень, відсутні посилання на першоджерела та рекомендовану наукову літературу;

0 балів студент отримує в разі відсутності відповідей на питання білету.

Здобувач освіти не допускається до сесії, якщо він не набрав впродовж семестру 10 балів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
		Дворівнева шкала оцінювання
90 – 100		зараховано
70-89		
50-69		
1-49		незараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Гусерль Е. Картезіанські медитації. Вступ до феноменології / пер. з нім. Андрій Вахтель. К., 2021.
2. Марченко О.П. Повсякденне життя народів Європи в епоху Середньовіччя та Нового часу. Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Кропивницький, 2017.
3. Mumford L. The Culture of Cities. NY, Open Road Media, 2016.
4. Weber M. The City. Free Press; 2nd edition, 1966.

Допоміжна література

- 1.Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм XV-XVIII ст. Т. I. Структури повсякденності: можливе і неможливе. К., 1995.
- 2.Галегуа Дж. Розумні міста. К., 2021.
- 3.Гарві Д. Бунтівні міста: Від права на місто до міської революції. К., 2021.
- 4.Герлігі П. Одеса. Історія міста, 1794-1914. К., 1999.
- 5.Гошко Т. Звичай і права: Джерела, коментарі, дослідження: У 2 тт. Т.І: Антропологія міст і міського права на руських землях у XIV – першій половині XVII століття. Київ, 2019.
- 6.Дейвіс Н. Європа: Історія / Пер. з англ. П.Таращук. К., 2000.
- 7.Досвід та перспективи розвитку міст України : зб. наук. пр. К., 2004. Вип. 6.
- 8.Історія Києва. К., 1986. Т.1-3.
- 9.Історія Львова. У 3 т. / Редколегія Я .Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. Львів : Центр Європи, 2006-2007.
- 10.Історія міста Харкова ХХ століття. Х., 2004.
- 11.Кравець О.М. Сімейний побут і звичаї українського народу: Іст.-етногр.нарис. К., 1966.
- 12.Лернер Ж. Акупунктура міста. Львів, 2016.
- 13.(Не) задоволення публічними просторами. Урбаністичні студії. К., 2017.
- 14.Рубл Б. А. Прагматизм і плюралізм як рушії розвитку великого міста. К.: ТОВ Стилос, 2010. 402 с.
- 15.Сміт М.Л. Міста. Перші 6000 років. К., 2020.
- 16.У пошуках обличчя міста: Практика саморепрезентації міст України в індустріальну та постіндустріальну добу. Х., 2021.
- 17.Урбанізм і фемінізм. Урбаністичні студії. К., 2018.
- 18.Флорида Р. Криза урбанізму. Чому міста роблять нас нещасними / пер. з англ. І. Бондаренко. К.: Наш формат, 2019. – 320 с.
- 19.Чорний Д.М. Людина і місто ХХ-ХХІ ст.: версії української і польської художньої прози // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. Вип 38. Харків 2024. С. 78-92. periodicals.karazin.ua/uahistory/article/view/23616
- 20.Чорний Д.М. По лівий бік Дніпра: проблеми модернізації міст України (кінець XIX–початок ХХ ст.). Х., 2007.
- 21.Радянська людина в Україні: інструменти та методи конструювання специфічної історичної пам'яті на прикладі "Історії міст і сіл Української РСР", 1960-ті - 1970-ті рр. // Радянське «я» і радянське «ми» між ідеологією і реальністю / Soviet 'I' and Soviet 'We' between Ideology and Reality. Колективна монографія / Заг. ред. Наталії Шліхти, упор. Тетяни Бородіної. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2024. С. 126-134.
- 22.Growing Up in an Urbanising World. Paris; London, 2002.
- 23.Hohenberg P. M., Lees L. H. The making of urban Europe, 1000-1994. Cambridge; London, 1995.
- 24.Hytrek-Hryciuk J. Między prywatnym a publicznym. Życie codzienne we Wrocławiu w latach 1938-1944. Wrocław, 2019.
- 25.Johnson-Marshall P. Rebuilding Cities from Medieval to Modern Times. Chicago, 1966.
- 26.Szolginia W. Tamten Lwów. T5. Życie miasta. Kraków, 2015.
- 27.Wilson B. Metropolis. Największy wynalazek ludzkosci. Warszawa, 2022

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. <http://www.historychannel.com>

2. <https://www.mediaport.ua/istoriya>
3. Асоціація міст України // <https://www.auc.org.ua/>
4. <https://www.city.kharkov.ua/>